

Adımlar Dergisinde Türk Devrimi, Bilim, Sanat ve Batı

Hasan DİNÇER

Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara

E-Mail: hdincer@ankara.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-4289-9953

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 29.12.2024 Kabul Tarihi / Accepted: 04.08.2025

ÖZ

DİNÇER, Hasan, **Adımlar Dergisinde Türk Devrimi, Bilim, Sanat ve Batı**, CTAD, Yıl 21, Sayı 43 (Güz 2025), s. 1117-1144.

Adımlar, Mayıs 1943'ten Mayıs 1944'e kadar 12 sayı yayınlanmış bir dergidir. Türk Devrimi laiklik ve bağımsızlık temelinde değerlendirilmiş, hedefinin kültürlü, medeni bir millet yaratmak olduğu vurgulanmıştır. Bilimin evrenselliği kabul edilmiş, toplumbilimlerinin Türkiye'nin sosyal sorunlarını çözebileceği belirtilmiştir. Türklerin dünya bilim camiasında kabul görece eserler üretmesi hedef olarak belirlenmiştir. Sanat'ta, "realizm" akımının, toplumsal sorunları işleyen bir akım olduğu, Türk sanatkârının "realist" eserler üretmesi gerektiği belirtilmiştir. Adımlar'a göre, sanatçı eseri ile hayatı değiştirebilir ve değiştirmelidir. Batı'nın, ilerlemeden yana olan zihniyeti temsil ettiği, Türklerin de bu anlamda, Batı uygarlığının parçası olduğu vurgulanmıştır. Batı'da doğan Faşizm ve ırkçılığın bilime aykırı, insanlığın saadetine düşman olduğu belirtilmiştir. Hümanizmanın Yunan, Latin uygarlığının taklitçiliği olmaması gerektiği belirtilmiş; insanların, toplumların acılarını, sömürsünü konu edinecek, ezilenden yana, toplumcu bir Hümanizma anlayışı savunulmuştur. İnsanlık, gelişme ve bilim evrensel temelde ele alınmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sürdüğü dönemde, uluslar arasında dayanışma, fikir alışverişi ve uygarlık yarışının geçerli olacağı bir gelecek öngörülmüştür. Türkiye'nin, çağdaş dünya ile sürekli ilişkiden doğacak evrensel normlarda bir bilim düzeyine

ulaşması, mümkün ve zorunlu görülmüştür. Dergi yazılarında Marksist terimler kullanılmasa, sınıf çatışması fikri işlenmese de toplumsal ilerlemelerin, ileri-geri savaşında ilerinin zaferi ile gerçekleştiği savunulmuştur. Bu makalede, *Adımlar* dergisinde Türk Devrimi, Batı, bilim, sanat ve evrensellik konularındaki düşünceler ele alınmış, ifade ettikleri anlam değerlendirilmiş ve bazı kanaatlere varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Adımlar*, Behice Sadık Boran, Muzaffer Şerif Başoğlu, Türk Devrimi, Batı, Bilim, Sanat.

ABSTRACT

DİNÇER, Hasan, **Turkish Revolution, Science, Art and the West in *Adımlar* (Steps) Magazine**, CTAD, Year 21, Issue 43 (Fall 2025), pp. 1117-1144.

Adımlar (Steps) was a magazine published in 12 issues between May 1943 and May 1944. The magazine emphasized the Turkish Revolution's focus on secularism and independence, aiming to create an educated and modern nation. It recognized the universal nature of science and argued that social sciences could solve Turkey's social problems. It set a goal for Turkish scholars to produce works that would gain recognition in global scientific communities. In art, *Adımlar* promoted realism and advocated that Turkish artists address social issues through their work. It stressed that artists should use their creations to drive change in society. The magazine viewed the West as a symbol of progress and identified Turks as part of Western civilization in this sense. It condemned fascism and racism in the West as unscientific and harmful to humanity's well-being. *Adımlar* rejected a humanism rooted in imitation of Greek and Roman civilizations. Instead, it supported a humanism focused on addressing social suffering and exploitation, siding with the oppressed. It approached humanity, progress, and science with a universal perspective. During World War II, the magazine envisioned a future where nations cooperated, exchanged ideas, and competed in advancing civilization. It argued that Turkey could and must achieve a global standard of science by maintaining ties with the modern world. While it avoided Marxist terminology and class conflict, the magazine insisted that progress came through the triumph of forward-thinking ideas over regressive ones. This article analyzes *Adımlar*'s views on the Turkish Revolution, the West, science, art, and universalism, evaluates their implications, and offers conclusions.

Keywords: *Adımlar*, Behice Sadık Boran, Muzaffer Şerif Başoğlu, Turkish Revolution, West, Science, Art

Giriş

Türk tarihinin son yüzyılı, ülkeyi derinden etkileyen dış ve iç sosyal, siyasal, iktisadi ve askeri gelişmelerin yoğunluğu ile Türk aydınının fikrî üretkenliği arasında bir paralellik olduğunu göstermektedir. 1939'dan 1945'e dek süren İkinci Dünya Savaşı yılları bu olgunun tekrar belirdiği bir dönem olmuştur.

Nitekim savaş yılları eğitim, kültür alanında yeni adımların atıldığı bir dönem olmuştur. Bu dönemin en ilgi çeken gelişmelerinden biri ise Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde köye öğretmen yetiştirme sorununun Köy Enstitüleri ile özgün bir çözüme kavuşmuş olmasıdır. Ayrıca neşriyat kongresi ile ülkedeki yayın faaliyetleri belirli prensiplere bağlanmış, Maarif Şûrası kararları ile Türkiye'deki eğitim ilkeleri saptanmış, planlı biçimde başlatılan tercüme¹ çalışmalarına yaslanan Hümanizma, Türk düşünce hayatını besleyecek ana unsur olarak kabul edilmiş, bir devlet politikası olarak uygulamaya geçilmiştir.²

Söz konusu dönemde Türkiye'de sağ ve sol eğilimli dergiler de yayınlanmaya başlamıştı. Türkiye'de son derece canlı bir düşünce ortamının belirdiği bu dönemde, dünyada Sovyetler Birliği komünizmi, ABD ve İngiltere liberal demokrasiyi, Almanya, İtalya ve Japonya faşizmi temsil etmekte, bunlar arasında büyük bir savaş yaşanmakta ve bu ideolojilerin Türkiye'de de savunucuları bulunmaktaydı.

Almanya'da iktidara geçen Hitler'in ırk teorisini etkili biçimde işlemesi, diğer yandan Türk devletinin kuruluşunu takiben ulusal kimlik oluşturma yolundaki düşünceler/ pratikler ırkçılık tartışmalarını fikir dergilerine sokmuştu. Hapishaneden gazete sütunlarına, uzun gece sohbetlerinin yapıldığı salonlara

¹ "Tercüme etkinlikleri, Türk fikriyatının gelişimine önemli katkı yapacak niteliktedir." Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 3. Baskı, Ülken Yayınları, İstanbul, 1992, s. 488.

² "Hasan Ali Yücel, 28 Aralık 1938-5 Ağustos 1946 arasında Maarif Vekilliği yaptı. Vekilliği dönemindeki faaliyetlerinden bazıları şunlardır: 1-2 Mayıs 1939'da On Yıllık Neşriyat Sergisi ve Birinci Neşriyat Kongresi açıldı. 17 Temmuz 1939'da Birinci Maarif Şûrası toplandı. 31 Ekim 1939 Yücel Birinci Devlet Resim ve Heykel Sergisi açıldı. Tercüme Heyeti ilk toplantısını 28 Şubat 1940'ta yaptı. 19 Mayıs 1940'ta Tercüme Dergisi'nin neşrine başlandı. Çeviri faaliyetleri ile 1946 sonuna değin toplam 496 kitap Türkçeye tercüme edildi. İslam Ansiklopedisi için 1940'ta, İnönü Ansiklopedisi (sonraki adı Türk Ansiklopedisi) için 1941'de çalışmalara başlandı. 17 Nisan 1940 tarihli yasa ile Köy Enstitüleri kuruldu. 20 Mayıs 1940'ta Ankara Devlet Konservatuvarı kuruldu." Mustafa Çıkar, *Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997, s. 70-94; İnönü dönemi kültür politikalarını, Atatürk doğrultusundan bir sapma olarak niteleyen değerlendirmeler de mevcuttur: "...Mustafa Kemal Paşa, devrimciliği, ... irade-i millîye ve kuva-yı millîye kavramları üzerine oturtuyordu ..." Attila İlhan, *Hangi Sol*, 4. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 175; "... ben İnönü Atatürk'çülüğünün en büyük zararını ilericilik diye bürokrasiye, oradan çeşitli, aydın katlarına sindirilmiş kültürel batıcılık tutkusunda görürüm." s. 161.

kadar Türk aydınları arasında savaşın konuşulduğu³ yıllarda Türkiye’de yayınlanan sağ ve soldaki dergilerin kâlem kavgasına giriştikleri temel sorun ırkçılıktı.⁴

Dergilerin işledikleri temaları ele almadan evvel belirtmek gerekir ki savaş yıllarında hükûmet sol ve sağ yayınlar ile örgütlenmelere⁵ karşı tutumunu dış politikadaki gelişmelere göre belirlemişti. Almanların Stalingrad yenilgisinden sonra ırkçı-Turanlı dergileri kapatmış,⁶ sonrasında, iç siyasette izlediği denge politikası gereği, sol eğilimli dergilerin yayınını süresiz olarak sonlandırmıştı.⁷

Nihal Atsız’ın *Orhun*’u⁸, Reha Oğuz Türkkan’ın *Ergenekon*, *Bozkurt* ve *Gökbörü*’sü, Orhan Seyfi Orhon’un *Çınaraltı*’sı, Dr. Rıza Nur’un *Tanrıdağ*’ı, Fethi Tevetoglu’nun *Kopuz*’u dönemin sağ dergileridir.⁹ Adı geçen dergilerin ortak

³ Yalçın Küçük, “Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 141.

⁴ Zafer Toprak, “Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı”, *Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984)*, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1984, s. 45.

⁵ “Hükûmetin, savaş yıllarında ve sonrasında tutumu ve oynadığı rol çerçevesinde anlaşılması gereken dönemin başlıca gelişmeleri; Sabahattin Ali-Nihal Atsız Davası, Irkçılık-Turanlılık Davası, 1948 Tasfiyesi’ne uzanan Dil Tarih Olayları, Tan Matbaası Olayı, Hasan Ali Yücel-Kenan Öner Davası’dır.” Uğur Mumcu, *40’ların Cadı Kazanı*, 7. Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 64-163.

⁶ Baskın Oran, “İç ve Dış Politika İlişkisi Açısından İkinci Dünya Savaşında Türkiye’de Siyasal Hayat ve Sağ-Sol Akımlar”, *A.Ü. SBF Dergisi*, 23 (3), 1969, s. 253.

⁷ “İslamcı dergi Büyük Doğu, Mayıs 1944; Irkçı-Turanlı dergilerden Çınaraltı, Mayıs 1944; Gökbörü, Mayıs 1943; Orhun, Nisan 1944; Kopuz, Mayıs 1944; sol dergilerden Adımlar, Yurt ve Dünya, 16 Mayıs 1944; Barış Dünyası, Haziran 1944; Yürüyüş, Temmuz 1943 tarihlerinde hükûmetçe kapatılmıştı.” Cemil Koçak, *Türkiye’de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 210- 359; *Adımlar*’ın kapatılmasından sonra 1948’de Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi’nde gerçekleştirilen tasfiye ile Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes, Behice Boran fakülteadaki görevlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Aralık 1945’te başlayıp 1948’e uzanan, tasfiye sürecinin ayrıntıları için bk. Mete Çetik, *Üniversitede Cadı Kazanı 1948 DTCF Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratav’ın Müdafası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998, s. 15-31; Mumcu, *age.* s. 100-110. “Muzaffer Şerif Başoğlu’nun DTCF’den ayrılması farklı şekilde cereyan etmiştir. Başoğlu, burslu olarak Şubat 1945’te ABD’ye gitmiş, bir daha Türkiye’ye dönmemiştir. Ankara Üniversitesi Senatosu, 9 Haziran 1947’de, yabancı bir kadınla evlenmiş olmanın memuriyetten istifa sebebi sayılması kuralına dayanarak, Amerikalı bir kadınla evlenmiş olan Başoğlu’nun, istifa etmiş sayılmasına ittifakla karar vermiştir. Karar, 10 Haziran 1947’de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından tasdik edilmiştir.” Mete Çetik, “Muzaffer Şerif Karanlık Odada: Türkiye Yılları”, *Muzaffer Şerife Armağan*, Derleyenler: Sertan Batur, Ersin Aslıtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 32-34.

⁸ “*Orhun*, 1933-1934 arasında neşredilmiş ve dokuzuncu sayısında kapatılmış, 1943-1944 aralığında yedi sayı yayınlanmıştır.” Zafer Toprak, “Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı”, *Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984)*, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1984, s. 46.

⁹ “*Türkiye’de ırkçılık ve Turancılık düşünceleri, İkinci Dünya Savaşı içinde Alman-Sovyet savaşının başlamasından sonra daha etkin hale gelmeye başlamış, resmi olmayan Türk-Alman diplomatik ilişkileri de*

özellikleri, derece farklarıyla Turancılık, Faşizm ve ırkçılığı savunmuş olmalarıdır. Savaş taraftarlığı, tarihi ırk ve savaş temelinde yorumlama, Türk soylu olmayanlara menfi bakış, Batı menşeli bütün siyasal ve felsefi akımları zararlı addetmek, ırklar arasında kıymet farkını kabul etmek, ırk temizliğini savunmak, bozulmamış Türk kültürünü yaşattığı düşüncesiyle köylüyü yüceltmek, büyük ulusların geri kalmışlığını başka milletlerle karışmış olması ile açıklamak, adı geçen dergilerde yer verilen diğer yaklaşımlar olmuştur.¹⁰

Adımlar, Barış Dünyası, Yurt ve Dünya, Yürüyüş ise İkinci Cihan Harbi yıllarında neşredilen sol eğilimli dergilerdi. Bunlardan biri olan *Adımlar* dergisi, sınırlı sayıda bilimsel tetkike konu edilmiştir. Bir makalede dergi, hangi konuları

Türkiye'deki gençlik örgütleri eliyle geniş ölçekli bir Turancılık hareketi yaratmayı hedeflemişlerdir." Mithat Atabay, *II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Milliyetçilik Akımları*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 252-253.

¹⁰ "Orhun'da, mazideki Türk devletlerinin idarecileri sayesinde kuvvetlendikleri, başarısızlıkların saf kan Türk olmayanların ihanetinden kaynaklandığı belirtilmiş, sadakat ve kabramanlık gibi meziyetlere sahip, soyca hakiki Türk olanların yönetici olması gerektiği savunulmuştur." Günay Göksu Özdoğan, "Türk Ulusçuluğunda Irkçı Temalar: 1930 ve 40'ların Türkçü Akımı", *Toplumsal Tarih*, Sayı 29, Mayıs 1996, s. 22; "Tanrıdağ dergisinde savaş yüceltilmiş, Türklük bir kan ve soy meselesi olarak kabul edilmiş, Türk ırkçılığı bilimsel temellere dayandırmaya çalışılmıştır." Tevfik Orkun Develi, "Tanrıdağ Dergisinin Değişen Yüzü (1942 ve 1950-1951)", *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, Mart 2014, s. 54-72; "Bozkurt'ta kanunlar, güzel sanatlar ve ilimlerin savaşlarla doğduğu, hayat için savaş prensibinin bütün kâinata geçerli kanun olduğu savunulmuş, söz konusu yaklaşım, Sorokin, J Sepulcre, Camille Benoit, R Davie, Anatole France, Heraklit, Darwin ve Voltaire'in yazılarından alıntılarla desteklenmiştir." Hasan Dinçer, "Türkçü Bir Derginin Tarih Anlayışı Bozkurt (1939-1942)", *History Studies*, 15/ Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı, Ekim 2023, s. 88; "Ergenekon'da bütün ideolojik ve felsefi akımlar karşı durulması gereken emperyalist yayılma araçları olarak kabul edilmiştir." Bekir Koçlar, "Türk Milliyetçiliği Düşüncesini Tanımlama ve Temellendirme Çalışmalarına Bir Örnek: Ergenekon Dergisi", *History Studies*, Volume 5, Issue 2, A Tribute to Prof. Dr. Halil İncalcık, March 2013, s. 280; "Çınaraltı'da ılımlı Türkçülük benimsenmiş, milliyetçilik dil, ülkü, ırk, kültür ve his birliği olarak kabul edilmiştir." Selda Aslan, "Çınaraltı Dergisinde Türkçülük Anlayışı", *Düşünce Dünyasında Türkçü*, Yıl 14, Sayı 64, Nisan 2023, s. 127-129; "Kopuz'da Türkçü-Turanı görüşlere yer verilmişse de Turan, önem sıralamasında ilk sırada yer almamış, Kızılçelma'ya giden yolda bir durak olarak görülmüştür. Tevetoglu, ırk fenomeni üzerindeki fikirlerini aileyi Türk bireylerden oluşturmak fikriyle özdeşleştirmiş, diğer Türkçü-Turancılardan farklı olarak İslam'a daha çok önem vermiştir." Mehmet Soğukömeroğulları, "Fethi Tevetoglu", *Düşünce Dünyasında Türkçü*, Cilt 5, Sayı 30, 2014, s. 106-118; "Gök-Börü'de Türklerin geçmişin muhtelif evrelerinde ve farklı coğrafyalarda üstün medeniyetler yarattığı ancak yabancılarla evlenme, Türkçeyi korumada zayıf gösterme, Türk kanından olmayanları idareci yapma gibi sebeplerle inkırazın yaşandığı savunulmuştur." Murat Karataş, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkçü Dergiciliğin Bir Örneği Olarak Gök-Börü Dergisi", *Journal of Universal History Studies*, Cilt 2, Sayı 1, 2019, s. 140; bu makalede *Adımlar* dergisinin eleştirdiği ırkçı, Turancı dergilere bazı açılardan değinilmişse de Atabay, Atatürk'ün ölümünden sonra dört grup milliyetçilik oluştuğunu belirtmiştir: "Atatürk Milliyetçiliği, Anadolu Milliyetçilik, Irkçı ve Turancı Milliyetçilik, Ananevi Mutedil Türkçü Milliyetçilik. Özellikle Ananevi Mutedil Türkçü Milliyetçilik, savaş seyrinden etkilenen ve çelişkiler barındıran düşünceleri yönüyle ilgi çekicidir." Atabay, *age*. s. 335-366.

zıtlıklar çerçevesinde işlediği yönüyle ele alınmıştır.¹¹ Başka bir seri yazıda dönemin Hümanizma tartışmaları bağlamında *Adımlar*'ın Hümanizma yaklaşımı değerlendirilmiştir.¹² Bir diğer makalede ise kültür otarşisi kavramı merkeze alınarak *Adımlar*'ın, dönemin faşizm tartışmalarına sunduğu katkı tahlil edilmiştir.¹³

Bu makalede *Adımlar*'da Türk Devrimi, bilim, sanat ve Batı konuları ele alınmıştır. Bu çerçevede, dergi yazarlarının 'Türk Devrimi'ni hangi yönleriyle önemsedikleri, hangi doğrultuda geliştirmeye çalıştıkları saptanıp, bilim anlayışlarının ayırt edici çizgileri, millî ilim görüşüne bakış açıları tespit edilerek bilim konusunda Türkiye'ye biçtikleri rol değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca yazarların sanat anlayışları, mana ve fonksiyon açısından ele alınmış, Türkiye'nin Garp ile nasıl bir münasebet tesis etmesi gerektiğine dair düşünceleri analiz edilmiştir. *Adımlar* dergisi, bu konular çerçevesinde tahlil edilirken, sağ dergilerin yaklaşımlarına da kısaca yer verilmiştir. Bunun yanında, *Adımlar*'daki düşünceler, Türk düşüncesinin son yüz elli yılına dair ulaşılmış yargılar açısından da değerlendirilmiştir.¹⁴

Adımlar Dergisi

Adımlar dergisi Mayıs 1943'te Ankara'da neşredilmeye başlanmıştır. Sahibi ve yayın müdürü Dr. Behice Sadık Boran'dır. Hükûmetçe yayınının sonlandırıldığı 16 Mayıs 1944'te kadar toplam 12 sayı yayınlanmıştır. "Aylık Fikir ve Kültür Dergisi" klîşesi ile Ankara'da yayınlanan derginin fiyatı 25 kuruş, altı aylık aboneliği 150 kuruş, yıllık aboneliği de 300 kuruştur.¹⁵ *Adımlar*'ın fiyatının aynı

¹¹Aytül Kasapoğlu, "Bir Halk Sosyolojisi Örneği Olarak *Adımlar* Dergisinin Semiyotik İncelemesi", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, Bahar 2011, s. 134-191.

¹² Eren Ekin Ercan, "Erken Cumhuriyet Döneminde Hümanizma Kavrayışları I: *Adımlar* Dergisi Hümanizma Anketi", *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İnif E-Dergi)*, Cilt 6, Sayı 1, 2021, s. 163-179; Eren Ekin Ercan, "Erken Cumhuriyet Döneminde Hümanizma Kavrayışları II: *Adımlar* Dergisi Hümanizma Anketinin Sonlandırılması", *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İnif E-Dergi)*, Cilt 6, Sayı 2, 2021, s. 158-174.

¹³ İlkay Yurdal, "Kültür Otarşisi" Kavramı Üzerinden *Adımlar* Dergisinde Yürütülen Faşizm Tartışmaları", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Cilt 20, Sayı 79, Yaz 2022, s. 38-63.

¹⁴ "İkinci Meşrutiyet döneminden günümüze fikir adamları dergi yazarı olmaktan çıkamadılar. Aydınların yazılarında toplumsal hareket uyandırmak, reform yapmak, öğretmek amaçlandığından derinlikli, uzmanca düşünce gerçekleşmedi. Bilgiyi halka yayma düşüncesinin egemenliği sebebiyle, Ahmet Mithat'tan günümüze, verilen her bilgi ağır görülerek halkan seviyesine göre hafifletilmiş, nihayetinde hakiki fikir çığrırları kurulamamıştır." Ülken, age. s. 488.

¹⁵ Derginin adresi: Posta Kutusu 61, Ankara'dır. Birinci sayısı Recep Ulusoglu, diğer on bir sayısı Alaeddin Kırıl Basımevi'nde basılmıştır.

dönemin sağ dergilerinden yüksek olduğu göze çarpmaktadır.¹⁶ Kâğıt fiyatlarının yüksek, dergi yayınlamanın külfetli olduğu savaş yıllarında derginin arka kapağında reklamlara da yer verilmiştir. Türkçü dergilere reklam verenlerin çeşitliliğine karşın *Adımlar*'da aynı bakkal, ticarethane ve kurumların reklamının yayınlanması, derginin dar bir çevre tarafından bilindiğini düşündürmektedir. Derginin ulaşabildiği okuyucu sayısı hakkında ise bir kanaate varılamamıştır.

Zengin bir yazar kadrosuna sahip olan dergide fikir yazıları, Behice Boran, Muzaffer Şerif Başoğlu, Niyazi Ağırnash, Hilmi Ziya Ülken, Zeki Baştımar, Halil AYTEKİN Nermin Menemencioğlu, Bekir Sıtkı Kunt, Suat Taşer tarafından yazılmış, Türkiye'de çalışmakta olan yabancı akademisyenler Oliver Lacombe, Jean Camborde A.R. Humpherys, Georg Rohde, Walter Ruben, Lico Amar'ın sanat, edebiyat, kültür konularındaki yazılarına,¹⁷ Sabahattin Ali, Orhan Kemal dâhil pek çok yazar ve şairin eserlerinden bölümlere yer verilmiştir. On iki sayısı toplam 408 sayfa tutan ve 73 yazı yayınlanan dergide Behice Boran'ın 12, Muzaffer Şerif'in 9, diğer Türk yazarların 34, yabancı yazarların 18 yazısına yer verilmiştir.¹⁸ Farklı alanlara ait bilgi, düşünce ve yorum çeşitliliğini yansıtmakla birlikte *Adımlar*'ın¹⁹ fikrî doğrultusunu belirleyen, akademik niteliğini somutlaştıran, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi hocaları Behice Sadık Boran²⁰ ve Muzaffer Şerif Başoğlu'dur.²¹

¹⁶ *Bozkuurt*'un fiyatı 1942'de 15, *Gökböri*'nin 1943'te 20, *Çınaraltı*'nin 1943'te 15 kuruştur.

¹⁷ "Oliver Lacombe (Felsefe), Jean Camborde (Fransız Edebiyatı), Georg Rohde (Klasik Filoloji) ve Walter Ruben (Hindoloji) Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde, A.R. Humpherys (Edebiyat) İstanbul Üniversitesi'nde, Lico Amar (Müzik) Musiki Muallim Mektebi'nde çalışmaktaydı." Yurdal, agm. s. 49.

¹⁸ *Adımlar*'da Türk edebiyatçıları tarafından yazılan 3 şiir ve 11 hikâye de yer almıştır. Kasapoğlu, agm. s. 141.

¹⁹ "Behice Sadık Boran ve Muzaffer Şerif Başoğlu önce Yurt ve Dünya dergisinde yazılar yazmış, sonra *Adımlar*'ı yayınlamaya başladıklarında Yurt ve Dünya'ya yazı vermeyi sürdürmüşlerdir. Düşünsel doğrultu açısından Yurt ve Dünya, *Adımlar* ile çok yakın çizgide olmuştur" bk. Hasan Dinçer, "II. Dünya Savaş Yıllarında Türkiye'de Bir Dergi: Yurt ve Dünya", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 42, Kasım 2008, s. 193-230; Meltem Ağduk Gevrek, "Yurt ve Dünya / 1941-1944 1940'ların "Solunun" Ankara Çevresi", *Toplum ve Bilim*, Sayı 78, Güz 1998, s. 255-272.

²⁰ "Behice Sadık Boran (10 Kasım 1910 Bursa-10 Ekim 1987-Briksel). 1931'de İstanbul Darülfünunu Felsefe Bölümü'ne kayıt yaptırdı. Öğrenciliğinin ikinci yılının sonunda MEB sınavını kazanarak İngilizce öğretmeni oldu. Manisa'da çalışmaya başladı. 1934'te ABD'ye giderek Michigan Üniversitesi'nde sosyoloji alanında doktora yapmaya başladı. Dört buçuk yıl sonra Türkiye'ye döndü ve 31 Mayıs 1939'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne doçent olarak atandı." Gökhan Atılgan, "Behice Boran (1910-1987)", *Atatürk Ansiklopedisi*, [https://atatürkansiklopedisi.gov.tr/detay/1002/Behice_Boran_\(1910-1987\)](https://atatürkansiklopedisi.gov.tr/detay/1002/Behice_Boran_(1910-1987)) (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2025)

²¹ "Muzaffer Şerif Başoğlu (15 Ocak 1906 Ödemiş-16 Ekim 1988 Fairbanks/Alaska). 1928'de İstanbul Darülfünunu Felsefe bölümünden mezun oldu. 1929 yılında yüksek lisans için ABD'de Harvard Üniversitesi'ne gitti. 1932 yılında Almanya'da psikoloji branşında dersler aldı. 1932'de Türkiye'ye Gazî Terbiye Enstitüsü'nde

Boran ve Başoğlu'nun da bünyesinde yer alacağı DTCF, Atatürk tarafından Türk dili, tarihi ve coğrafyasına ilişkin bilgileri çağdaş usullerle işlemesi, genç Cumhuriyetin dil ve tarih alanındaki yeni yaklaşımlarını ve bilgi birikimini öğretmenlere aktarması hedefiyle kurulmuştu. Fakülte, açtığı yeni bölümler, enstitüler ile toplum bilimlerinin çeşitli şubelerinin gelişimine ortam hazırlamıştı. Yurt dışında eğitim görmüş olan Muzaffer Şerif ve Behice Boran 1939'da DTCF'de çalışmaya başlamış, Başoğlu Felsefe Enstitüsü'nde, Boran Sosyoloji bölümünde doçent olmuştu. Türkiye'de sosyolojinin komünizmle eş anlamlı görüldüğü, her ileri hareket ve aykırı çıkışın kolaylıkla komünistlikle suçlandığı 1940'lı yıllarda²² Boran sosyoloji, Başoğlu sosyal psikoloji alanındaki çalışmalarıyla bilim camiasında yer edinmeye başlamıştı.²³

1940'ların Türkiye'si, devrim ile bütün toplumsal alanlarda geçmişin üst yapı kurumları tasfiye edilmiş olmakla birlikte; eski-yeni kavgasının çeşitli alanlarda ve görünümelerde sürdüğü, toplumda Cumhuriyet ile uyumlu bir zihniyeti var etme hedefinin ulaşılmayı bekleyen ideal olarak önemini koruduğu, muhtelif cepheleleri ile köy sorununun tartışıldığı, savaşın etkisiyle aydınların ve idarecilerin ırkçılık ve faşizm konusunda çeşitli biçimlerde konumlandığı, eğitim ve kültürde ulusal kapsamda yeni politikaların hayata geçirildiği bir ülkeydi. Dolayısıyla Boran ve Başoğlu için Türkiye; mensup oldukları bilim dalı çerçevesinde bilgi ve yöntemlerini kullanarak toplumsal

çalışmaya başladı. 1933'te doktora için ABD'den Almanya'ya geçti ve 1936'da "Toplumsal Kuralların Psikolojisi" adlı tezyle doktorasını tamamladı. Aynı yıl Türkiye'ye dönerek Gazi Terbiye Enstitüsü'nde çalışmaya başladı. 1939 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne doçent olarak tayin edilmiştir." Saniye Çağlayan, "Muzaffer Şerif'in Hayatı ve Eserleri", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Şubat 2014, s. 154.

²² Kurtuluş Kayalı, *Türk Düşünce Dünyası I*, Ayyıldız Yayınları, Ankara, 1994, s. 150.

²³ Behice Boran, 1940'lı yıllarda, *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *İnsan*, *Yücel*, *Siyasi Bilgiler/İlimler*, *Yurt ve Dünya*, *Adımlar* dergilerinde sosyoloji köy, şehir, iş bölümü, kadın, medeniyet, hümanizma, ilim, faşizm, sanat, Türk ve Batı edebiyatı ve dünyadaki gelişmeler hakkında makaleler yazmış, *Toplumsal Yapı Araştırmaları: İki Köy Çeşidinin Mukayeseli Tetkiki*, (1945) isimli kitabını yayınlamış, Platon, Harley Granville Barker'dan çeviriler yapmıştır; bk. Atılgan, "Behice Boran (1910-1987)"; Muzaffer Şerif Başoğlu, 1930'larda *American Journal of Psychology*, *Archives of Psychology*, *Journal of Abnormal and Social Psychology*, *Sociometry* dergilerinde öğrenme, algı-sosyal faktör ilişkisi, insan tutumları, sosyal normların psikolojisi vb. konularda, 1920'lerin sonları ve 1940'lar boyunca *Yeni Adam*, *Felsefe ve İhtimailiyat Mecmuası*, *Ülkü*, *İnsan*, *Yurt ve Dünya*, *Adımlar* dergilerinde eğitim, insanın doğası, ahlak, benlik, hümanizma, ırk, ırkçılık, ilim, kültür, Köy Enstitüleri gibi konularda makalelerini ve *İrk Psikolojisi* (1943), *Vaziyet Alışların Psikolojisi Üzerinde Birkaç Yeni Araştırma* (1944), *Değişen Dünya* (1946), *An Outline of Social Psychology* (1948) adlı kitaplarını yayınlamıştır. Mete Çetik, "Muzaffer Şerif Karanlık Odada: Türkiye Yılları", *Muzaffer Şerif'e Armağan*, Derleyenler: Sertan Batur, Ersin Aslıtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 23-54; Ersin Aslıtürk-Frances Cherry, "Mesleki ve Siyasal Yaşamı İçinde Muzaffer Şerif", *Muzaffer Şerif'e Armağan*, Derleyenler: Sertan Batur, Ersin Aslıtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 137-145.

çözümleme yapacakları, öneriler sunacakları, savaşın etkisiyle yoğunlaşan tartışma konularına ilişkin görüş beyan edecekleri bir ülkeydi.

İlk sayısı Mayıs 1943'te neşredilen *Adımlar*'a, dönemi değerlendirme ve yayınlanma gayesi çerçevesinde bakıldığında; İkinci Cihan Harbi seneleri, yeni kıymetler/mefhumlar bulmak mecburiyetini doğuran değişim halindeki bir dünya olarak nitelenmiştir. Yaşanan değişme sürecine uyum sağlayan toplumların kültürleri ile yarına geçecekleri, geçmiş asırların kıymetlerine tutunanların silinecekleri savunulmuştur. Tarih içinde insanın bütün cepheleriyle terakki etmesine, özgürleşmesine hizmet etmiş/eden fikir, kültür ve teknik hamleleri insanlığın kıymet hazineleri olarak nitelenmiş, Türkiye'nin ve dünyanın özellikle çağdaş kültür, sanat ve fikir eserleri üzerinde ısrarla durulacağı²⁴ cemiyetle, kitlelerin hayatı ile temasını kesmeyen büyük sanatkârların tanıtılacağı açıklanmıştır.²⁵ Evrensel değer taşıyan eserlerin, içinde yer aldıkları dünya ile temas eden milletlerden çıktığı, dünyada ileri kültürlü bir millet olarak yer almak isteyen ve işlenmeyi bekleyen zengin folklor hazinesine sahip Türk milletinin, büyük eser yaratabilmek için evvela kendisini büyük dünya kıymetleriyle zenginleştirmesinin bir mecburiyet olduğu vurgulanmıştır.²⁶

Türk Devrimi

Adımlar'da Türk İnkılabı; ekonomik organizasyonun, içtimai zümrelerin teşkil ettiği sistemin değişmesi, bu değişimleri devlet sisteminde ifade etme anlamında cemiyet nizamını değiştiren eylemler bütünü olarak değerlendirilmiştir. Cumhuriyet rejimi ile iktisadi bağımsızlığı²⁷ sağlamanın yanında, Şark ile Garbı telif etme çabasının büyük mıkyaasta terk edildiği, İslami ananeler ve zihniyetin hâkim mevkiini kaybettiği, Garp medeniyeti ve kültürü

²⁴ *Adımlar*, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 1943, s. 1-3.

²⁵ Behice Sadık Boran, "Sanat Sanat İçindir Sanat Cemiyet İçindir Dolambacı", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 2, Haziran 1943, s. 42; *Adımlar*'da Orhan Kemal, Sabahattin Ali, Bekir Sıtkı Kunt, Niyazi Ağırnash, Halil AYTEKİN, Reşat ENİS, Kemal BİLBAŞAR'ın öyküleri, Rıfat ILGAZ, Suat TAŞER, E Işık KOÇ'un şiirleri yanı sıra John STEINBECK, Emile ZOLA, Andre MALRAUX, Paul NIZAN, Thomas MANN'ın eserlerinden alıntılara ya da onları tanıtıcı yazılara yer verilmiş; İngiliz, Fransız, Alman, Sovyet edebiyatındaki toplumculuk değerlendirilmiş, Batı'daki sanat akımları ele alınmıştır. Yayınlar köşesinde Türk yazarları/eserleri hakkında anma/tanıtım, Shakespeare, Swift gibi Batılı maruf müelliflerin Türkçeye tercüme edilmiş eserleri hakkında değerlendirme yazıları yazılmıştır.

²⁶ Muzaffer Şerif Başoğlu, "Garp Hayranlığı ve Kültür Otarşısı", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 3, Temmuz 1943, s. 82; "Doğu kültür birikimini önemsememe, 1940'lı yılların akademik çalışmalarının bir özelliğidir." Kayalı, *age*, s. 105.

²⁷ "Cumhuriyetin büyük başarılarından biri Garbın iç yapımıza müdahalesi demek olan kapitülasyonları kaldırması, iktisadi devletçilik prensibini benimseyerek memleketin ilğini kemiren ecnebi sermayesini tasfiye etmesi, ekalliyetlerin ticaretteki ağırlığını azaltmasıdır." *Adımlar*, "Cumhuriyet İnkılabımızın Tarihi Manası", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 7, İkinci Teşrin 1943, s. 212.

inde kendi kültürümüzü yaratmak, edebiyatımızı, sanatımızı, ilmimizi inkişaf ettirmek gayesinin hâkim olduğu belirtilmiştir.²⁸ Ayrıca geçmişin eğitim sisteminde din ile dünyanın garip bir halita halinde yan yana bulunma halinin sona erdiği de belirtilmiş modern manada ilmî gelişmemizin hakiki manasıyla, cumhuriyet devrinde başladığı ifade edilmiştir.²⁹ Harf İnkılabı da bütün bir şark skolastiğinden ve softalığından kurtuluşumuzun hakiki sembolü olarak değerlendirilmiştir.³⁰

Eğitim hususunda önemli problemlerin³¹ varlığı kabul edilirken, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, açılan enstitüler ve laboratuvarlar Cumhuriyet'in birçok alandaki başarılarından eğitim ile ilgili olanlar anılmış, bilimde her ilerleyişin softa zihniyetine karşı kazanılan zaferler neticesinde elde edildiği, toplumlar için bilimden gayri rehber olamayacağı vurgulanmıştır.³² Atatürk İlkeleri'nin ölü kalıplar, naslar olmadığı, inkılapçılığın, halkımızın yeni ihtiyaçlarını ve dünyanın ileri gidişini dinamik bir şekilde ifade etmek olduğu belirtilmiştir.³³ Dergide sıklıkla ve çeşitli açılardan ele alınan faşizm ve ırkçılık, insanlığın saadetine olduğu kadar, Türk İnkılabı'nın özüne ve memleket menfaatlerine de aykırı bulunmuş,³⁴ memleketin sakinlerine Arap, Kürt, Laz, Çingene diyenlerin parçalayıcı bir zihniyeti temsil ettiği belirtilmiştir.³⁵ Bu arada,

²⁸ "Mektep, gazete, kitap, radyo, tiyatro, konserler ile Garp zihniyeti, sanatı, edebiyatı, ilmi memleketi yayılmaktadır." "Cumhuriyet İnkılabımızın Tarihi Manası", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 7, İkinci Teşrin 1943, s. 213.

²⁹ Muzaffer Şerif Başoğlu, "İlimde Gelişmemizin Reel Şartları", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 6, Birinci Teşrin 1943, s. 178.

³⁰ Muzaffer Şerif Başoğlu, "Ayn İçinden", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 5, Eylül 1943, s. 170.

³¹ "Akademik çevrelerde softa anlayıştan kurutulamadığımızı gösteren örnekler mevcuttur. Üniversitelerde, öğrencinin kişisel çalışmalarına öncelik vermek değil, talebe bilgi yüklemek yaygın bir yaklaşımdır. Üniversitenin hakiki kıymeti araştırmalarıyla mensup oldukları bilgi sahasında bir kıymet teşkil eden profesörlerinin adedıyla ölçülür." Muzaffer Şerif Başoğlu, "İlimde Gelişmemizin Reel Şartları", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 6, Birinci Teşrin 1943, s. 178-179.

³² "Bizî avutmaktan başka kıymeti olmayan inançları hakikat diye kabul edemeyiz." Muzaffer Şerif Başoğlu, "İlimde Gelişmemizin Reel Şartları", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 6, Birinci Teşrin 1943, s. 178.

³³ "Bu manadaki inkılapçılığa samimiyetle bağlıyız." Muzaffer Şerif Başoğlu, "Fikir Mesullüğü ve Zorba Zihniyeti", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 11, Mart 1944, s. 346; "Devrimcilik, yaşanan devri inkâr etmeden yükselmektir. Mazî ölü bir yük değil yeni atılımlarımızın membaı olmalıdır. Geçmiş, ilerlememize engel olduğunda onu sırtımızdan atarız. Devrimlik telakkimiz budur." *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 1943, s. 4.

³⁴ Muzaffer Şerif Başoğlu, "Fikir Mesullüğü ve Zorba Zihniyeti", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 11, Mart 1944, s. 346.

³⁵ "İnsanları Arap atlarına benzetip ırklarına, şecerelerine, kafataslarına veya kanlarına bakarak asaletlerini tayine çalışanlar varsa bunlar varın gizli maksatların birer küçük kuklası olmakta devam etsinler." Niyazi Ağırnash, "Millet Sevgisi", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 1943, s. 7; "Meselelerin millet mikyasında düşünüldüğü bir dönemde rejyonizm gerilik ve derebeylik artığı bir iptidailiktir." Muzaffer Şerif Başoğlu,

Adımlar'ın sayfalarında yer bulan düşüncelerin, millî inkılabın vardığı prensipler ve benimsediği fikirler ile aynı olduğu da ifade edilmiştir.³⁶

Adımlar'a göre, yapılan işlere karşın devrim, ikmal edilmiş değildir. Ziraat ve sanayi problemlerini ihatalı, ileri bir organizasyonla halletmek mecburiyeti devam etmektedir. İlim, sanat, edebiyat alanındaki inkişaf başlangıç aşamasındadır.³⁷

Cumhuriyet'in ülküsünün, ileri kültürlü ve medeniyetli bir millet yaratmak³⁸ olduğu vurgulanmış, Cumhuriyet'in mukadderatının, devrimin kazanımlarını koruma, yeni hamleler yapma, ileri fikirlerin, demokrasi ruhunun ülkemizde yaşaması ve gelişmesine bağlı olduğu kabul edilmiş, yarınki nesillere düşen vazifenin inkılabı sürdürmek, iktisadi kalkınmayı sağlamak, dünyanın hür, halkçı, ileri cemiyetleri ile birlikte ilerlemek ve eşit şartlarda dostça yaşama yolunda çalışmak olarak ifade edilmiştir.³⁹

Bilimin Evrenselliği

Adımlar'da somutlaşan dünyayı kavrayış, Türk toplumu için istenen gelişmişlik düzeyi ile birleştiğinde, toplumların gelişimindeki belirleyici ve müspet rolleri sebebiyle bilim, sanat, düşünce ve edebiyata dergi sayfalarında genişçe yer verilmiştir.

“İleri Fikir Geri Fikir Münakaşası”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 9, İkinci Kanun 1944, s. 306; “*Milletseverliği üstün ırk iddialarıyla, şu veya bu bölgede doğmakla bir tutanlar milletin sözcüsü olamazlar.*” Behice Sadık Boran, “Kalp Fikir, Gerçek Fikir”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 12, Nisan 1944, s. 379; “... *Milliyetçiliği milletini sevmekten ziyade başka milletlere karşı nefret beslemekte görenler, millete değil de milletin mücerret mefhumuna tapanlardır.*” Zeki Başitmar, “Büyük Türk Hümanisti Tevfik Fikret”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 8, İlkânun 1943, s. 262. İlhan'ın 1970'lerin sonlarında, Türkiye'deki ırkçı görüşlere ilişkin eleştirileri, *Adımlar*'da yer bulan görüşlerle paralellik arz etmektedir: “*İnsan gruplarını ırksal kökenlerine göre ayırmaz da tarihsel yazgı beraberliklerine, ekonomik ortaklıklarına, kültür birikimlerine göre ... düşünürsen, çağdaş ulus anlayışı ortaya çıkar, bunda da esas, yurttaşın kendini içinde yaşadığı ulusun hissetmesidir, böyle hissetti mi, ... o, ulusun çocuğudur, ... şu ... bu asıldandır, fark etmez.*” Attila İlhan, *Hangi Atatürk*, 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 95-96. “*Sofuk savaş döneminde Türkiye'de beliren, Atatürk milliyetçiliğini ırksal temelde ve sosyalizm karşıtlığı olarak anlayanlar, Türkiye'nin zayıflatılmasında yarar gören ABD ve Sovyetler Birliği'ne hizmet etmekte olanlardır. Bu çerçevedeki milliyetçiler, milliyetçi değil muhip'lerdir, tıpkı İngiliz Muhipleri gibi*” s. 87.

³⁶ Muzaffer Şerif Başoğlu, “Fikir Mesullüğü ve Zorba Zihniyeti”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 11, Mart 1944, s. 346.

³⁷ “Cumhuriyet İnkılabımızın Tarihi Manası”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 7, İkinci Teşrin 1943, s. 213-214.

³⁸ Muzaffer Şerif Başoğlu, “Fikir Mesullüğü ve Zorba Zihniyeti”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 11, Mart 1944, s. 346.

³⁹ “Cumhuriyet İnkılabımızın Tarihi Manası”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 7, İkinci Teşrin 1943, s. 213-214.

Adımlar'a göre ilim daha iyi yaşamak ihtiyacından doğmuştur.⁴⁰ Bilim, hadise ve eşyayı insan maksatları için kontrol altına almak işini görür ki bu da sosyal fonksiyonu olduğunun kanıtıdır.⁴¹ Toplumsal fonksiyonu olmayan ilim anlayışı reddedilerek,⁴² ilmin hasbiliğinin sürekli hakikatleri aramasından geldiği, vazifesinin müspet olanı temin etmek olduğu belirtilmiştir.⁴³

İlim, tabii ilimler ve cemiyet ilimleri olarak iki bölüm halinde ele alınmış; tabii ilimlerdeki gelişmelerin, teknolojiye tatbik edilmesi ile insanının tabiata hâkim olmasını mümkün kıldığı, cemiyet ilimlerinin tatbiki ile insan topluluklarının kendi mukadderatına hâkim olabileceği belirtilmiştir. Özellikle köklü değişim yaşayan, eski yerleşik sosyal değerler sistemi yıkılan, fertlere hangi değerlerin nasıl ve hangi müesseselerde benimsetileceği hususunda bulanıklık ve buhranın yaşandığı toplumlarda, cemiyetin seyrini tanzim ve yönetimde yol gösterecek bir ışığa (bilim-sosyoloji, sosyal psikoloji) ihtiyaç vardır denilmiştir.⁴⁴ Potansiyeline karşın, muhtelif sebeplerle cemiyet ilimlerinin, müspet katkı yapamadığı, bu gerçeğin ABD ve Avrupa için de geçerli olduğu belirtilmiştir.⁴⁵ Bu yaklaşımı, özellikle Başoğlu ve Boran'ın, devrim gerçekleştirmiş Türkiye'de var olan içtimai problemlerin çözümüne katkı yapma yeterlilik ve gayretlerinin ifadesi olarak yorumlamak yerinde olacaktır.

Toplumların gelişiminde, sorunlarının çözümünde bilime belirleyici rol biçilirken Türkiye'ye dair somut önerilere de yer verilmiştir. Dünya ilim camiasında uygulanan yöntemlerin, kabul görmüş hakikatlerin öz problemlerimize, gerçeklerimize tatbik edilmesiyle sorunların çözüleceği, aynı zamanda ilmî hakikatlere yeni hakikatler katabileceğimiz belirtilmiştir.⁴⁶ İlim dünyasında kabul görmüş usullerin temellük edilmesi, tartışmaların takip

⁴⁰Muzaffer Şerif Başoğlu, "İlimde Gelişmemizin Reel Şartları", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 6, Birinci Teşrin 1943, s. 178-179.

⁴¹"Söz konusu fonksiyonu olmasaydı ilim, birkaç meraklı ve hakikat aşışının kendi çabaları ile giriştikleri bir faaliyet olurdu." Behice Sadık Boran, "İlim ve Cemiyet", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 1943, s.17-18.

⁴²"İlim ilim içindir diyen bilim adamı mesuliyetten kaçmaktadır." Behice Sadık Boran, "İlim ve Cemiyet", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 1943, s. 17.

⁴³Muzaffer Şerif Başoğlu, "İlimde Gelişmemizin Reel Şartları", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 6, Birinci Teşrin 1943, s. 178-179.

⁴⁴Behice Sadık Boran, "İlim ve Cemiyet", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 1943, s. 17.

⁴⁵"Cemiyet ilimlerinin gelişmesine engel olan olgular, daraltıcı gelenekler, saplanılmış akideler ve hakikatlerden zarar gören zümrelerin varlığıdır." Muzaffer Şerif Başoğlu, "İlimde Gelişmemizin Reel Şartları", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 6, Birinci Teşrin 1943, s. 180.

⁴⁶*Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 1943, s. 2.

edilmesi gereği vurgulanmış, başarı ölçütü; Türkiye’de yapılan araştırmaların beynelmil seviyede ilim muhitlerinde kabul görmesi olarak kabul edilmiştir.⁴⁷

Adımlar’da, dönemin fikir dergilerinde yer bulan millî ilim tartışmalarına da yer verilmiştir. İlimin gerçeğin bilgisi olduğu, ilmin prensiplerinin ve metodunun evrensel olduğu⁴⁸ dolayısıyla, millî hudutlara göre değişen ilim olamayacağı belirtilmiştir.⁴⁹ Millî ilim fikrinin, içimize kapanmak, başka bir milletin ilmine benzemeyecek ilim yapmak demek olduğu bunun da insanlığın müşterek gelişmesine sırtımızı dönmek, bir daire içine sıkışmak manasına geleceği belirtilmiştir. İlimde millîlik anlayışının çıkmaz yol ve kültürel otarşiye karşılık geldiği, bunun da faşizmin unsurlarından olan ekonomik otarşi düşüncesiyle ilişkili olduğu vurgulanmış ve reddedilmiştir.⁵⁰

Millî ilim görüşünün şimdilik sadece “manevi ilimler” (psikoloji, iktisat, sosyoloji) için ileri sürüldüğüne ve bunun anlamına dikkat çekilmiştir:⁵¹ “... *millî ilim anlayışı, her cemiyetin/kültürün diğerlerinden ayrı, nevi şahsına münhasır, tek bir varlık oluşu...*”⁵² görüşüne dayanmaktadır. Psikoloji, iktisat, sosyoloji gibi insan ilimleri cemiyetten cemiyete farklılaşsa da buradan genel yargılara ulaşılamayacağı, cemiyetler arasında kıyaslamalar yapılamayacağı sonucu çıkarılamaz. Gösterdiği hususiyetlere/çeşitliliğe rağmen hiçbir ülkenin doğa ve insan gerçekliği, öz itibarıyla başka ülkelerden farklı değildir. Boran’a göre, bugün insan ilimlerinde güvenilir bilgi mevcuttur. Zira pozitif (tabiat) bilim yönteminin toplum bilimlerine tatbik edilmesiyle, insan hadiselerinde de determinizmin mevcudiyeti, genellemelere ulaşılabileceği ispatlanmıştır.⁵³ Kendi

⁴⁷ Muzaffer Şerif Başoğlu, “İlimde Gelişmemizin Reel Şartları”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 6, Birinci Teşrin 1943, s. 178-180.

⁴⁸ Behice Sadık Boran, “Kalp Fikir, Gerçek Fikir”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 12, Nisan 1944, s. 378.

⁴⁹ “*Sükût (yer çekimi) kanunu Almanya’da Çin’de başka mıdır?*” Behice Sadık Boran, “Hangi Manada Millî İlim”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 5, Eylül 1943, s. 145.

⁵⁰ “*İktisatta otarşi kendine yetme, dışa kapalılık, kapitalist rejimin doğurduğu iç/dış zorluklarından yılan garp memleketlerinde, mesela Almanya’da bu zorluklara çare ve emperyalist gayelerle girişilecek harplere hazırlık olarak ileri sürülmüş, tatbik edilmeye kalkışılmış bir siyasettir. Dolayısıyla millî ilim siyasi maksatlarla ilgilidir.*” Behice Sadık Boran, “Hangi Manada Millî İlim”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 5, Eylül 1943, s. 148; “*evvela içine kapanmış, insanlık ailesiyle ilişkisini kesmiş faşist rejimlerin tesiri altında ileri sürülen “dünya ilminden ayrı bir millî ilim yapalım” gibi saçma iddiaları kökünden atmak lazımdır.*” Muzaffer Şerif Başoğlu, “İlimde Gelişmemizin Reel Şartları”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 6, Birinci Teşrin 1943, s. 180.

⁵¹ Behice Sadık Boran, “Kalp Fikir, Gerçek Fikir”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 12, Nisan 1944, s. 378.

⁵² Behice Sadık Boran, “Hangi Manada Millî İlim”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 5, Eylül 1943, s. 147.

⁵³ “*Hadiseler arasında evrensel, ilmi münasebetler vardır, bunların müşabhasındaki belirtileri mahallî şartlara göre tenervü (variation) gösterebilir.*” Behice Sadık Boran, “Hangi Manada Millî İlim”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 5, Eylül 1943, s. 147.

öz gerçeklerimizi tetkik ederek pekâlâ âlemşümül hakikatlere varabiliriz.⁵⁴ Dolayısıyla Türkiye'nin inkişafının, kendimize mahsus millî ilim yaratmaya çalışmakla değil, dünya ilim âleminde kabul görececek ilim adamları yetiştirmek ve eserler vermekle mümkün olacağı⁵⁵ insan ilimleri sahasında ilmin metodunu kendini cemiyetimizin tetkikinde kullanabileceğimiz, problemlerimizi çözebileceğimiz ifade edilmiştir.⁵⁶

Türkiye'de ilim zihniyetini yerleştirmek, dünya ilim âlemine katkı yapabilmek yolunda hâlihazırdaki engellere de değinilmiştir. Buna göre, üniversitenin kıymeti, araştırmalarıyla mensup oldukları bilgi sahasında bir kıymet teşkil eden profesörlerinin çokluğuyla ölçülür. Ancak Türkiye'de genel olarak terbiye sisteminde, hatta üniversitelerde talebenin şahsi çalışmalarına yer verilmemekte, daha ziyade talebeye malumat verilmektedir. Ayrıca, ilimde geliştirmek için geçmişin mirası olan softa zihniyetini büsbütün boğmak gerekliliği de vurgulanmıştır.

Dergide göze çarpan ilginç yaklaşımlardan biri de ilmî çalışmaların tek parti ideolojisi ile ilişkilendirilmesidir. Türkiye'de gerçekleştirilecek ilmî çalışmaların bizi beynelmilel ilim kervanına katmak yanında, "sınıfsız, imtiyazsız bir millet" olmak, ahenkli bir cemiyet kurmak yolunda ülkümüzün reel şartlarını da öğreteceği belirtilmiştir.⁵⁷ Öte yandan Muzaffer Şerif ve Behice Boran'ın ülkede sınıfsız bir yapının var olmadığı gerçeğini görececek yeterlilikte oldukları kanaatine varmak mümkündür. Dolayısıyla, dergilerin Hükûmet kararıyla kolayca kapatıldığı 1940'lı yıllarda *Adımlar*'ın bu yaklaşımını, Hükûmet ile sorun yaşamama çabası olarak yorumlamak mümkündür.⁵⁸

Adımlar'da bilim, diyalektik bir yaklaşımla, insanın doğayla ve birbiriyle ilişkisinden doğan, evrensel, insanlığa iyi yaşam koşullarını temin edebilen yegâne araç olarak kabul edilmiştir. Dünya ilmine katkı yapmanın hedeflenmesi

⁵⁴ Muzaffer Şerif Başoğlu, "İlimde Gelişmemizin Reel Şartları", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 6, Birinci Teşrin 1943, s. 180.

⁵⁵ Behice Sadık Boran, "Kalp Fikir, Gerçek Fikir", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 12, Nisan 1944, s. 378; "1940'lı yılların akademik çalışmalarında temel eğilim; çağa, dünyaya, evrensel kuramlara açıklık, sorunları disiplinler arası bir anlayışla algılama eğilimi, orijinal eser üretme çabası, bilimsel çalışmaların dünya bilimi âlemine kabul görmesini önemsemidir." Kayalı, age. s. 108-109.

⁵⁶ Behice Sadık Boran, "Hangi Manada Millî İlim", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 5, Eylül 1943, s. 147.

⁵⁷ Muzaffer Şerif Başoğlu, "İlimde Gelişmemizin Reel Şartları", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 6, Birinci Teşrin 1943, s. 181.

⁵⁸ Kendisi de 1943'te tutuklanan Attila İlhan'a göre "1940'lar, sendikacılar ve sosyalist aydınlar için baskı ve ezgiyet yıllarıdır. Nazım Hikmet, Kemal Tabir, Hasan İzzettin Dinamo çok tartışılır gerekçelerle ezilmişlerdir." Attila İlhan, *Hangi Sol*, 4. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 27.

ise Türkiye'ye yaratıcılık, katkı ve paylaşım temelinde rol biçilmesi anlamına gelir ki bu, bütün zamanlarda geçer akçe olacak bir yaklaşımdır.

Batı'da bilimin, kapitalizmin gereksinimlerinden neşet eden yayılcılığı ve saldırganlığı (faşizm), bir milletin diğerlerinden daha üstün/kıymetli olduğu görüşünü (ırkçılık) meşrulaştırma yolundaki yaklaşım, benzer görünümelerde Türkiye'de de cari idi. Savaşın insanoğlunun asli faaliyeti olduğu, tarih bilimine yaslanılarak, ırk üstünlüğü görüşü, antropoloji birikiminden destekleyici görüşlerin seçilmesiyle savunulmaktaydı. Adımlar'da evrensel ve bütün insanlığın huzur ve terakkisine hizmet eden ilim anlayışı, hem dönem rüzgârlarından etkilenmeyen bilimsel yaklaşımı yansıtmakta hem de sağ dergilerle aralarındaki uçurumu işaret etmekteydi.

Sanatın İşlevi

Dergide, sanata ilişkin makalelerde sanat sanat içindir anlayışı reddedilmiştir. Sanatkâr bir cemiyete ve o cemiyetteki bir tabakaya mensuptur.⁵⁹ Kendisi farkında olmasa da eserlerinde mensup olduğu devrin ve cemiyetin görüşlerini, sosyal değerlerini aksettirir.⁶⁰ Eser sanatkârın sadece iç dünyasının bir ifadesi olamaz, zira onun, konusunu seçmesi kendi devrini ve çevresinin hâkim değerlerine göre olur. Boran'a göre sanatta değerler ve mektepler mutlak ve ebedi değildir. Cemiyet bünyesinin değişmesine paralel olarak, devirlerini yaşarlar ve çökerler. Yeni içtimai bünyeyi temsil edebilenler yeni dönemde var olabilirler.⁶¹

İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda, *Adımlar*'da, "realizm", canlı, kuvvetli eserler veren sanat akımı olarak kabul edilmektedir.⁶² Söz konusu akım, toplulukların hayatını, cemiyetin buhranlarını, çatışmaları, insanın tabiatla münasebetini ele almakta, geçmişi değil, geleceğe dönük ileri değerleri ifade etmektedir. Toplulukların gayelerine, ulaşmak istedikleri hedeflere inanan bugünün sanatkârının realist eserine sosyal cereyanlar, kitle hareketleri, fikirler hâkim olmakta, eserde dış sosyal şartlar içinde harekete geçen, düşünen fert işlenmektedir.⁶³

⁵⁹ Behice Sadık Boran, "Sanatın Sosyal Şartları ve Roman", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 6, Birinci Teşrin 1943, s. 196.

⁶⁰ Behice Sadık Boran, "Sanat Sanat İçindir" "Sanat Cemiyet İçindir" Dolambacı", *Adımlar*, Yıl 1 Sayı 2, Haziran 1943, s. 39.

⁶¹ Behice Sadık Boran, "Sanatta Konu Meselesi", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 11, Mart 1944, s. 347.

⁶² Behice Sadık Boran, "Sanat Sanat İçindir Sanat Cemiyet İçindir Dolambacı", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 2, Haziran 1943, s. 39.

⁶³ Behice Sadık Boran, "Sanatta Konu Meselesi", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 11, Mart 1944, s. 349.

Türk sanatkârı ne yapmalıdır temelindeki görüşler, sanatta ulusal-evrensel ilişkisine dair ve dönemin ırkçı, milliyetçi görüşlerine cevap niteliğindeki yaklaşımları da içermektedir. Sanat eserinin bir değer haline gelebilmesi için sanatkârın, halkın sanat kaynağından içmesi,⁶⁴ yirminci asır yıllarının hayat ve sanat gidişinin nabzını duyması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kıvama gelen Türk sanatkârlarının elinde işlenen halk temlerinin derinlik ve genişlik kazanacağı, bu suretle doğacak sanat eserlerimizin yerel olma niteliğini aşarak evrensel olacağı ifade edilmiştir. Bu, millî olanın beşerî olan ile birleşmesidir. Bu çerçevede, gerçek anlamda millî ile beşerinin birbirinin zıddı olmadığı ifade edilmiştir.

Sanatkârın halk temlerinden beslenirken toplumsal sorunları anlama ve işlemede olmazsa olmaz olan muhtevayı ihmal edip, halk dilinin ifadelerini, üslubunu taklit ederek öykü yazmasının sanat olamayacağı, sanatçının ve sanatının toplumsal muhitinden, eserin şeklinin muhtevasından ayrılamayacağı vurgulanmıştır.⁶⁵ *Adımlar*'daki sanata/sanatçıya dair eleştiriler, dergi yazarlarının fikirlerindeki tutarlılığı göstermenin yanında; bazı sanatçıların halk temleri konusunu, halkın geri yaşam koşullarının sonucu/alameti olan bazı nesneleri kutsamak⁶⁶ biçiminde anladığı, içtimai koşulların değişmesinin estetik anlayışı ve sanat, mimari vs. eserler üzerindeki değiştirici etkisini reddettiği belirtilmiştir. Bu çerçevede Bedri Rahmi Eyüboğlu teknoloji karşıtı ve geçmişin eserlerini olduğu gibi tutmaya çalışan sanatçı olarak tenkit edilmiştir.⁶⁷ Gelenekçiler olarak anılan bu anlayıştaki sanatçılar teknolojik gelişmelere karşı olanlar biçiminde de nitelenmiştir⁶⁸ ki, teknolojik ilerlemelerin insanlığa daha rahat yaşam koşulları sunacağı görüşü *Adımlar*'da sıklıkla savunulmuştur.

⁶⁴ "...halk temlerine ... karışmak, bir tercih ... değil, bir zaruret olarak beliriyor ...insanlığın kültür hazinesine geçecek eserlerimizin... kaynağı halkımızın özünden çıkan türkü, şiir, söz ve mizab hazinesidir. Yarının büyük Türk romanı-komedisi-dramı-senfonisi özünü bunlardan ve halk kitlelerinin hayatından alacaktır." *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 1943, s. 4.

⁶⁵ Behice Sadık Boran, "Kalp Fikir, Gerçek Fikir", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 12, Nisan 1944, s. 378.

⁶⁶ "Kağnıyı ... kutsı ve dokunulmaz sayanlar varmış... maziden kalma ipdailiklerin hepsine ... "milli bususiyetlerimizin... dayanakları" diye dört elle sarılmalımışız." Niyazi Ağırnash, "Millet Sevgisi", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 1943, s. 6.

⁶⁷ Bedri Rahmi'nin; "Havuz arıyorum yok. Bahçe arıyorum yok. Fakat hepsinin de ... tepesinde bir radyo anteni var." Sözleri, gelenekçilerin yirminci asrın nimetlerine düşmanlığı olarak yorumlanmıştır. Hüsamettin Bozok, "Yayınlar: Gelenekçiler mi Haklı?", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 11, Mart 1944, s. 370; Bedri Rahmi'ye dönük eleştiriler onun *Çorum'dan Çizgiler* adlı eseri vesilesiyle kaleme alınmıştır; bk. s. 370.

⁶⁸ "Cemiyetin esas bünyesi değiştikçe estetik ölçüleri de değişir. Gelenekçiler mermer söminelerin içine elektrik sobası yerleştirmeye çalışıyorlar. Karabük ve Ergani'den yükselen fabrika düdükleri gelenekçilere bayır diyor. Türkiye'nin değişen ve yükselen içtimai çebresi onların sakat iddialarını çürütüyor; üzerlerine titredikleri fonksiyonu kalmamış güzellikleri siliyor. İnsanlığın başına belaları teknik ve makine açyormuş. Böyle düşünenler

Anlaşılmaktadır ki *Adımlar*'da, bilim konusunda olduğu gibi, toplumsal gerçeklikten beslenirken geçmişi değil geleceği temsil eden, kesinlikle ilerici ve toplumcu olan bir sanat anlayışı savunulmuştur. Dergi yazarlarına göre, sanatçı, eseri ile hayatı değiştirebilir ve değiştirmelidir.

Hangi Batı?

Adımlar'da Batı, temsil ettiği değerler, Türkiye'de anlaşılma biçimleri ve Batı'nın bilim, sanat, fikir birikimiyle nasıl bir ilişki kurulacağı yönleriyle ele alınmıştır. Öncelikle Garp olmuş bitmiş değil, değişme halinde olan bir medeniyet olarak kabul edilmiştir. Dünyanın şuurunda hala büyük adam olarak yaşayanlar büyük ve kusursuz (mısra-i berceste) eserler vücuda getirenlerdir. Shakespeare, Moliere, Tolstoy gibi büyük şahsiyetler insan problemlerinin nabzını içten duyanlardır. *Adımlar*'a göre, bugünün dünyasında büyük sanat meşalesini taşıyanlar, milyonların acılarını içinde hissedenler, milyonların sevinci ile sevinenlerdir.⁶⁹ “*Garp, dünyanın her yerinde ileri zihniyetin adıdır.*”⁷⁰ Zihniyetimizin ilerici, atılımcı ve araştırmacı tarafı ile biz de garplyız, onun dışında değiliz. “*Garbı tanıdıkça, kendimizi tanımanın yollarını ...*”⁷¹ öğrenmekteyiz.

Fakat, Batı'nın tek boyutlu olmayıp ileri zihniyet ve kültür anlayışı yanında geri kara softa zihniyeti de barındırdığına dikkat çekilmiştir.⁷² Bir mütefekkirin Garpta tanınması onun mutlaka softalıktan uzak olduğunu kanıtlamaz. Bunlar, Garpta ilahiyat fakültelerinde, kiliselerde cankurtaran hizmeti görenlerdir.⁷³

Türkiye'de Batı'nın anlaşılma biçimleri ele alındığında; bir Batı ülkesinde bulunup medeniyetin tek bir noktadan (ülke, akım veya aydın) geldiğine inananların Garbı tenkit etse de onun muayyen bir noktasının/devrinin vecitli softaları olduğuna dikkat çekilmiştir.⁷⁴ Hayran değilmiş gibi görünenlerin ise Garp (medeniyet) canavarından sakınmayı, kültürel gelişme için içimize

tekekeleri, zaviyeleri ihya etmeli, mazide daba mesuttuk derlerse şaşırmmamalı.” Hüsametdin Bozok, “Gelenekçiler mi Haklı?”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 11, Mart 1944, s. 371.

⁶⁹ Behice Sadık Boran, “Yayınlar”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 3, Temmuz 1943, s. 107-108.

⁷⁰ Behice Sadık Boran, “Aydın İçinden-Hayranlığın Kötüsü”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 1943, s. 31-32.

⁷¹ Muzaffer Şerif Başoğlu, “Yayınlar”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 5, Eylül 1943, s. 172.

⁷² Behice Sadık Boran, “Aydın İçinden-Hayranlığın Kötüsü”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 1943, s. 32.

⁷³ “*Bergson, Alexis Carrel gibi mütefekkilere karşı geri muhitlerin gösterdiği sıcak kabulde softa zihniyetinin izlerini bulmaktayız.*” Muzaffer Şerif Başoğlu, “İlimde Gelişmemizin Reel Şartları”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 6, Birinci Teşrin 1943, s. 178.

⁷⁴ Behice Sadık Boran, “Aydın İçinden-Hayranlığın Kötüsü”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 1943, s. 32.

kapanarak usta ile ilğimizi kesmeyi, millî ilim yapmayı önerdiği, bunun da kültürel otarşiyi savunmak anlamına geldiği ifade edilmiştir.⁷⁵ Batı'yı yüzeysel olarak anlamaktan doğan ve kişilerin giyim, kuşam, davranış ve konuşmalarında gözlemlenebilen Batı hayranlığının ise önemsiz olduğu, alaya alarak düzelebileceği belirtilmiştir.⁷⁶

Faşizm ve ırkçılık da iktisadi temelleri olan Batı menşeli akımlar olarak ele alınmış, mahkûm edilmiştir.⁷⁷ Kapitalist rejimin doğurduğu sorunları çözemeyen Batılı devletlerde, misal Almanya'da, söz konusu problemlere çözüm ve emperyalist harplere hazırlık olarak ekonomide kendine yetme (otarşı), dışa kapalılık ileri sürülmüş ve uygulanmaya çalışılmış bir siyasettir. Dolayısıyla, Türkiye'de de bazı çevrelerin savunduğu, kültürel sahada otarşı demek olan millî ilim, söz konusu siyasi maksatlarla ilgilidir.⁷⁸ Irkçılık da bilime aykırı, saldırgan ve yabancı bir fikirdir.⁷⁹ Faşist terbiye milletle insanlığı birbirinden ayırmakta, medeniyeti bir tek milletin ihtirasları bakımından değerlendirmekte, sair milletleri tek bir milletin menfaatleri bakımından tasnif etmekte, bunu yeni nesillere mutlak hakikat diye öğretmektedir.⁸⁰

Adımlar'da Faşizmle ilişkilendirilen başka bir tutum, seçkin adam düşkünlüğüdür. Buna göre Faşizm'e taraftar olanlar, halk sözünü sıkça kullansalar da halkı güdülecek sürüler, kendilerini seçkin adamlar olarak görürler. Büyük keşiflerin, kültürel, iktisadi ve içtimai gelişmelerin esas şartlarını kavrayamadıkları, büyük adamların büyük millet ve insanlık hareketleri içinde

⁷⁵ *Adımlar*, *Adımlar*, Yıl: 1, S. 3, Temmuz 1943, s. 83; "Bu grup, eleştirse de Garbın en geri ve kara tarafının hayranlarıdır." Muzaffer Şerif Başoğlu, "Garp Hayranlığı ve Kültür Otarşisi", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 3, Temmuz 1943, s. 83.

⁷⁶ "Koluna taktığı Leyla'yı Lili diye takdim etmek, marazî derecede romantik ve satbi bir roman ve sinema tarzının tesiri altında tango iptilasına tutulup bopstillikler yapmak." Muzaffer Şerif Başoğlu, "Garp Hayranlığı ve Kültür Otarşisi", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 3, Temmuz 1943, s. 81; "Otobüse bindiğini anlatmak için otobüs aldım biçiminde cümle kurmak, kılığı film yıldızlarına ıydurmaya çalışmak, olur olmaz yerde ecnebi dili konuşabildiğini göstermeye gayret etmek." Behice Sadık Boran, "Ayın İçinden-Hayranlığın Kötüsü", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs 1943, s. 31.

⁷⁷ Faşizm ideolojisi, ırk üstünlüğü fikirleri geriliktir, cahilliktir. Başoğlu, Muzaffer Şerif, "İleri Fikir Geri Fikir" Münakaşası, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 9, İkinci Kanun 1944, s. 306.

⁷⁸ Behice Sadık Boran, "Hangi Manada Millî İlim", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 5, Eylül 1943, s. 148; "Kültür otarşisi yabancı fikirdir, faşist rejimlerin güttüğü bir davadır. Hiçbir millet otarşı çıkmazına saplanarak kendine ve dünyaya büyük eser veremez." Muzaffer Şerif Başoğlu, "Garp Hayranlığı ve Kültür Otarşisi", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 3, Temmuz 1943, s. 83.

⁷⁹ Muzaffer Şerif Başoğlu, "Fikir Mesullüğü ve Zorba Zihniyeti", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 11, Mart 1944, s. 346.

⁸⁰ Nermin Menemencioğlu, "Milliyetçilik ve İnsaniyetçilik", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 2, Haziran 1943, s. 208.

yetiştigini anlayamadıkları için kahraman ibadetine dalmaktadırlar. Dergiye göre, seçkin adam, üstün adam üzerinde duranlar faşistlerdir.⁸¹ Adımlar'da bu eleştirilerin yer aldığı yıllarda, millî şeflik modeli uygulanmakta, milliyetçi, ırkçı gruplar yarı gizli derneklere teşkilatlanmakta, önderliğin ve önderlerin yüceliği gibi prensiplere inanarak faaliyetlerine devam etmekteydiler.⁸² Dolayısıyla, seçkin adam eleştirileri, hem dergi yazarları ile Turancı-ırkçılar arasındaki fikir uçurumunu somutlaştırmakta, hem de savaşın bitişini takiben Hükûmetin *Adımlar* (ve *Yurt ve Dünya*) yazarı akademisyenlere yönelen düşmanlığını anlamayı kolaylaştırmaktadır.

Türkiye'de Faşizm ve ırkçılığın, aydınlardan gazetecilere, üniversite hocalarından milletvekili ve bakanlara geniş ölçekte taraftar bulduğu, gazete ve dergi sayfalarında genişçe yer tuttuğu 1940'lı yıllarda, *Adımlar*'da dönem dergilerinde Faşizm ve ırkçılık savunusu niteliğindeki yazılar yakından takip edilmiş, tenkitler bazen dergi adı verilerek kâleme alınmış, Tahsin Banguoğlu, Reşat Şemsettin Sirer, Halil Fikret Kanad ise ırkçılık ve Faşizm'e açık fikri eğilimleri, tutarsızlıkları ve gelgitleri açısından isimleri anılarak eleştirilmiştir.⁸³ Bunun yanında dergide Faşizm karşıtı yayınlara da yer verildiği görülmektedir.⁸⁴ Belirtmek gereklidir ki, Adımlar'da Faşizm'in çeşitli görünümlerine dönük eleştirilerin Hükûmet çevrelerinde rahatsızlık yaratması, yazarların bunu amaçladığı anlamına gelmemektedir. Diğer bir deyişle, dergi yazarlarının tavrı siyasal değil bilimsel temeldedir.

Adımlar derginin sayfalarında yer verdiği Hümanizma anketi de Türkiye'de 1940'lı senelerde cereyan eden, *Batı* temelli fikir tartışmaları ile ilişkilidir. Maarif Vekâletinin Hümanizm'i esas alan eğitim, kültür politikalarını hayata geçirmesi, elverişli bir tartışma ortamı yaratmış, nitekim Hümanizm, dönemin en çok tartışılan, yazılan konularından biri olmuştur. Ankete geniş bir katılım sağlanmış ve Hümanizm çeşitli yönleriyle ele alınmıştır:

⁸¹Muzaffer Şerif Başoğlu, "Seçkin Adam Düşkünlüğü ve Faşizm", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 9, İkinci Kanun 1944, s. 281-282; Diplomat, yazar Lawrence Dennis, ABD'de üstün adan düşkünlüğünü savunanlara örnek olarak anılmıştır; bk. s. 282.

⁸² Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967, s. 228.

⁸³ Muzaffer Şerif Başoğlu, "İleri Fikir Geri Fikir Münakaşası", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 9, İkinci Kanun 1944, s. 305.

⁸⁴ İgnazio Silone'nun *Fontamara*, Ödön Von Horvath'ın *Allahsız Gençlik* isimli eserleri, yansıttıkları toplumsal koşullar çerçevesinde tanıtılmıştır. Nermin Menemencioglu, "Yayınlar", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 12, Nisan 1944, s. 405-406.

Prof. O. Lacombe’a göre on beş ve on altıncı asırlarda Hümanistler, insanın vakarını yükseltmeyi görev edinmiş düşünürlerdi. Bugün gerçek hümanizma, her bir ferdin gelişme haklarını tanımaktır.⁸⁵

Nurullah Ataç için Hümanizma, insanı kendi çevresinin, kendi zamanının dışında düşünmeye alıştıran yoldur.⁸⁶

Orhan Burian’a göre Hümanizmayı hala bir Latin ve Yunan dilleri âşıklığı diye anlamak yanlıştır. İnsanlığın selametinin sağlayan hakikatler, insanlık için temel olan müsavat fikrinden çıkarılacaktır. Hümanizm, tarafsızlıkla ile aklı birleştirebilecek olgunluğa ulaşabilmenin yolu (yolculuğu)dur.⁸⁷

Nurullah Ataç Hümanizmanın, insanı aktüelden kurtarması gerektiğini savunmuş, eski (ölü) dillerin bizi her şeyi kavramaya, merak etmeye yönelttiğini, bütünden haber almak sevdasına düşürdüğünü belirtmiştir.⁸⁸

Profesör George Rihde’ye göre Hümanizm, insanda uyumakta olan kudretlerin eski çağlar âlemi ile temas ederek harekete geçmesidir. Kendi kudretini bilinçli olarak fark etmek, öz varlığını bulabilmek için geçmiş devirler âlemiyile teması, bir vasıta olarak kabul etmiştir.⁸⁹

Ziya Oykut’a göre Epikür, Zenon, Perikles *insan her şeyin ölçüsüdür* diyerek geniş bir Hümanizma felsefesi tesis etmiştir. Hümanizma, bütün insanlar için şahsi serbestlik isteyen, ayırım kabul etmeyen, beşere ve düşüncelerine inanan, hürmet eden bir anlayıştır.⁹⁰

Prof. Walter Ruben, Hümanizm’i, herkese karşı adil olmak, her yerde iyiyi aramak, her şeyi geniş bir görüş zaviyesi ile bütünü içinde kavramak ve faniliğe inanmak şeklinde tanımlamıştır.⁹¹

⁸⁵ Prof. O. Lacombe, “Hümanizma Anketi”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 3, Temmuz 1943, s. 85-84.

⁸⁶ Nurullah Ataç, “Hümanizma Anketi”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 3, Temmuz 1943, s. 88.

⁸⁷ Orhan Burian, “Hümanizma Anketi”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 3, Temmuz 1943, s. 88-89; Burian, milliyetçilerin, dünya milletleri içinde asıl olan kendi topluluğumuzu sağ ve ayakta tutmaktır, biçimindeki yaklaşımının Hümanizm’in kabul ettiği milletlerin eşitliği fikri ile çatıştığına dikkati çekmiştir; bk. s. 88.

⁸⁸ Nurullah Ataç, “Hümanizma Anketi”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 4, Ağustos 1943, s. 120-121.

⁸⁹ George Rihde, “Hümanizma Anketi”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 4, Ağustos 1943, s. 122.

⁹⁰ Ziya Oykut, “Hümanizma”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 5, Eylül 1943, s. 164-166.

⁹¹ Walter Ruben, “Hümanizma ve İnsanlık”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 8, İlk Kânun 1943, s. 265-267; “Hümanizma Avrupa ile özdeşleşmiş de Avrupa dışı toplumların da kendilerine has bambaşka prensipleri vardır. Bugün kuvveti elinde tutanlar diğerlerini, kendi kaprislerine ve ablaki ideallerine itaate mecbur sürüler sayarak onları nizamlarını kabule zorlamaktadır. Avrupa ile Avrupa dışı toplumlar arasındaki bunalım, bütün kütalardaki milletler aynı teknik ve ilim seviyesine ulaştıkları zaman ortadan kalkacaktır.” s. 267.

Zeki Baştımar göre ise Hümanizm, insanlığın şerefini tanıtmaya, insanın fiziki ve ruhi kabiliyetlerini yükseltmeye çalışmalı, ona yeryüzünün içtimai, tabii kuvvetlerinin bir organizatörü olduğu şuurunu vermeye gayret etmeli, sosyal ve ekonomik şartların doğurduğu ıstıraplara karşı aktif bir reaksiyon uyandırmaya çalışmalıdır.⁹²

Ankete katılanlara bakıldığında, tamamının sol fikirli olmasa da sağ eğilimli olmadıkları barizdir. İfade edilen görüşlerin çeşitliliği, konunun muhtelif cepheleriyle ele alındığını, Hümanizm'in daha çok insanın değeri, gelişimi ve fikri yetkinliğe ulaşması ve bunların gerçekleşmesini mümkün kılacak ortamın yaratılması biçiminde anlaşıldığını göstermektedir.

Dergide Hümanizm hususunda açık eleştirilere de yer verilmiştir. Yavuz Abadan, millî hümanizma diyerek ilmi usulden, rasyonellikten, objektiflikten uzaklaştığı, Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu ise insaniyetçiliğin dünya toplumlarında yer etmesini dünya halklarının greko-latin kültürünü içselleştirip sindirmiş olmalarıyla mümkün görmesi sebebiyle eleştirilmiş, her ikisinin de hümanizma konusunu çeşitli cepheleriyle ve derinliğine kavrayamadıkları vurgulanmıştır.⁹³

Adımlar'da çeşitli görüşlere yer verilmekle birlikte, derginin yayın çizgisini belirleyen Muzaffer Şerif ve Behice Boran'ın Hümanizm konusundaki yazıları derginin, bu konudaki yaklaşımını belirginleştirme isteğini yansıtmaktadır.

Boran, ortaya çıkışı, temsil ettiği ilkeler ve iktidarın sınıflar arasındaki el değiştirmesine bağlı olarak Hümanizmanın giderek yozlaştırılmasına değindikten sonra devrimizin hümanizminin taşıması gereken temel çizgileri belirlemiştir: Hümanizm alelade anane tekrarcılığı olamaz. Önceki devirlerin eskimiş kıymetler çerçevesinden çıkmalı, bugünkü insanlığın mustarip olduğu şartlara karşı amansız biçimde mücadele etmelidir. Fertlerin siyasi, iktisadi eşitliğini temin eden, ırk, milliyet, din farkı gözetmeksizin, bütün insanların siyasi hürriyet ve müsaviliğini kabul eden bir zemin üzerinde yürümelidir.⁹⁴

⁹² Zeki Baştımar, "Büyük Türk Hümanisti Tefvîk Fikret", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 8, İlk Kânun 1943, s. 262.

⁹³ *Adımlar*, "Memleketimizde Hümanizma Yazıları", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 8, İlkânun 1943, s. 251-252; "Hümanizmin cevhere dönüşle bir alakası yoktur. Millî cevhere dönüş prensibi üzerinde kurulacak millî hümanizm de hümanizm kısmesi içinde hümanizmin reddinden başka bir mana ifade etmez." Zeki Baştımar, "Büyük Türk Hümanisti Tefvîk Fikret", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 8, İlkânun 1943, s. 261.

⁹⁴ "Burjuvazinin Feodalizm'e karşı mücadelesinde beliren Hümanizma ferdîyetçilik, eşit vatandaşlar, insanı esas alma, asalet hiyerarşisine karşı çıkma ilkelerini benimsemiştir. İktidarın el değiştirmesini takiben giderek halkçı, insanı esas alan, eşitlikçi özünden uzaklaşan Burjuva hümanizması, kendi sınıfının kurtuluşunu sağladıktan sonra, yeni dönemin müdafaaasını üstlenmiş, yeni dönemden zarar gören yığınlar karşı düşman bir cephe kurmuştur." Behice Sadık Boran, "Hümanizmanın Sosyal Şartları", *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 8, İlk Kânun 1943, s. 255-259.

Muzaffer Şerif Hümanizm’i, insanın maddi, manevi gelişimine, hür olmasına, insana yakışır bir hayat sürmesine, hizmet eden fikir, kültür ve teknik atılımlarını, gıpta edilen, beşeriyet hazineleri olarak nitelemiştir. Bu anlamdaki hakiki hümanizmaya bağlılığımızla hümanist olduğumuzu ve onun içinde yer aldığımızı, Hümanizm ile millî kültür bağlılığının birbirinin zıddı olmadığını vurgulamıştır.

Muhtelif Hümanizma anlayışlarına da değinen Başoğlu, Avrupa ve Amerika’daki yeni hümanistlerin, (neo-hümanist) çağın gerekliliklerini kavrayamadığını, kültür ve insan kemalinin yalnız eski Yunan ve Roma’da olduğunu düşündüklerini, kemale ulaşmak için yeni istikametleri terk edip maziye dönmeyi, onlar gibi yaşamayı savunduklarını belirtmiştir. Yeni hümanistlerin makine endüstrisinin insan ruhunu bozduğunu kabul ettiklerini, teknik öğretimi görmezden gelerek, sadece Latince öğrenerek insanın zekâ ve şahsiyet olgunluğuna varacağına inandıklarını belirtmiştir.

Geçmişin kültür, sanat, fikir eserlerini inkâr etmiyoruz diyen Başoğlu, tam vatandaş ve insan olarak yükselmek için Nasrettin, Yunus, Fikret, Sinan, Fuzuli, Eflatun, Homeros, Aristo, Virgil, Geordano Bruno, Galileo, Newton, Tolstoy, Goethe ve Shakespeare’in fikirlerinin önemini işaret etmiştir. Hümanizmin ne olamayacağı ne olması gerektiği de açıklamış, geçmişin birikimi ve hâlihazırdaki Batı fikriyatı ile kurulacak ilişkinin niteliğini vurgulamıştır: “...*kültür kalkınmamızı, gelişmemizi, hümanizmadan, eski greko-latin kültüründen beklemek, hümanizmanın müşküllerimizi çözecek...altın anahtar olduğunu sanmak hatalıdır... Bugünün meselelerini “dün” halledemez, ...Bugünün vasıtaları, ... fikir sistemleri, görüşleri, ilmi ile balletmek zorundayız...*”⁹⁵ Şerif’e göre, geçmiş ölü bir yük değil, yeni hamlelerin kaynağı olmalıdır. Türk milletinin hakiki refah ve kültür gelişmesi, garptan da gelse, kalıp haline gelmiş mefhumları geride bırakmak, mürtecî otarşi fikirlerinden kurtulmak, insanlığın ileri temposuna ayak uydurmakla mümkündür.⁹⁶

Hümanizma konusunda *Adımlar* dergisinde yazılanlar muhtelif kanaatlere varmayı mümkün kılmaktadır: Öncelikle, dergi yazarları, İkinci Dünya Savaşı’na dâhil ülke toplumlarının, düşmanlık duygularıyla yüklü oldukları dönem atmosferinden etkilenmemişlerdir. Turancı ve ırkçıların devam eden savaşı fırsat olarak gördüğü ve katılmayı önerdiği, Hümanizm’i, Türklerin savaşçılık cevherini kaybettirecek bir akım olarak kabul ettiği, Türk’e ait olmayan değerleri

⁹⁵ *Adımlar*, “Memleketimizde Hümanizma Yazıları”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 8, İlkânun 1943, s. 254.

⁹⁶ Muzaffer Şerif Başoğlu, “Hümanizma Görüşümüz”, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 8, İlkânun 1943, s. 250.

yadsıdığı, insan olmayı değil Türk olmayı mitleştirdiği⁹⁷ yıllarda *Adımlar*, dünya toplumlarını Türkiye'nin de bir parçası olduğu bütün olarak kabul etmektedir ki bu, savaş⁹⁸ değil ilerleme, uygarlık yarışı ve fikir alışverişi temelinde beşeriyetin mutluluğunun tasavvur edildiğini göstermektedir.

Hasan Ali Yücel idaresinde Millî Eğitim Bakanlığı'nın benimsediği Hümanizm de *Adımlar*'ın yaklaşımından farklıdır. Yücel, insanlığın felsefe, edebiyat birikimini temellük ederek evrensel ürünler verecek bir Türk düşüncesi yaratmak istemiştir ki burada sosyal mücadele ile ilişkilenecek/ilişkilendirilecek bir bakış belirgin değildir. Oysa *Adımlar* çok açık biçimde insanların, toplumların acılarını, sömürüsünü konu edinecek, ezilenden yana ve ilerici, toplumcu öz üzerinde yükselecek bir Hümanizmayı savunmaktadır. Bunu, dönemin, sınıfsız kaynaşmış millet söylemine dönük örtük bir itiraz olarak değerlendirmek de mümkündür.

Sonuç

Adımlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde; dünyadaki bilimsel gelişmelerle sürekli temas, toplumsal yapı çalışmalarından edinilen bulgularla desteklenmiş güçlü teorik arka planın, dergide yer bulan fikirlerin kaynağı olduğu anlaşılmaktadır.

Dergide, insanlık, gelişme ve bilim evrensel bir temelde ele alınmıştır. Geleceğin dünyasında uluslar arasında dayanışmanın, bilimin katkısıyla terakkinin egemen olacağı öngörülmüştür. Çağdaş dünya ile sürekli ilişkiden doğacak evrensel normlarda bir bilim düzeyine ulaşılması Türkiye için mümkün ve zorunlu görülmüştür. Bilimin evrenselliğine ve gücüne mutlak güven, Türkiye'nin toplumsal sorunlarının toplumbilimlerinin katkısı ile çözülebileceği fikrinde ısrar etmek biçiminde somutlaşmıştır.

Adımlar'da bariz olan bilim, evrensellik, Batı'nın ilerici fikir birikimini kabul etmek yönündeki yaklaşımları, Türk Devrimi'ni toplumcu temelde geliştirme ve güncelleme çabası olarak yorumlamak yerinde olacaktır. Dergi yazılarında belirgin olan ilmi olma vasfı, gündelik siyasetle mesafeli durma, toplumsal

⁹⁷ “Turancı ve ırkçılar, devlet politikası haline getirilen hümanist uğraş konusunda Başvekile açık mektuplar göndererek bu anlayışa karşı çıktıklarını açıkça ilan ettiler. Çeviri çalışmalarında antik dönem eserlerinin Türk destanlarına ve yapıtlarına yeglenmesine karşı çıktılar. Hümanizma tartışmaları bağlamında sosyalist aydınları ve Türk olmayanları bedef gösterdiler.” İşıl Çakan Hacıbrahimoglu, *Cumhuriyet ve Hümanizma Algısı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012, s. 287.

⁹⁸ “1940’lı yıllarda Turancılık ideolojisi, ırkçılık ve Faşizm, Nazi efsane ve sloganlarını koyu bir sosyal muhafazakârlıkla birleştirerek geçmişe duyulan romantik bir özlemi içine alan, savaşı ve cesareti, kan saflığı ve ırk ayrımını idealleştiren fikirlerin bir karışımından ibaretti.” Karpat, *age.*, s. 228.

sorunlara günü birlik çare arayışından uzak olma, dergi yazarlarının, Türk aydınının bazı kusurlarından uzak olduğunu göstermektedir.

Turancılık, ırkçılık ve Faşizm'in Türkiye'de hararetle savunulduğu bir dönemde, *Adımlar* dergisinde tarihin genel seyrinin müspet yönde olduğu yargısına sahip olunmuştur. Ayrıca *Adımlar*'da bilimsel yazılarda açık, siyasi içerikli metinlerde örtük bir üslup kullanılmıştır. Marksist terimlere ve sınıf çatışması fikrine açıkça yer verilmese de toplumsal ilerlemelerin ileri-geri çatışmasında "ileri"nin zaferi ile mümkün olduğu savunulmuştur ki bu, sağcı çevreler kadar iktidarın da husumetini doğurmuştur. Faşist Almanya'nın olası zaferi ve bu zaferin muhayyel kazançlarının, yine aynı iki muhitçe beklendiği bir dönemde Faşizm, Turancılık ve ırkçılık karşıtı görüşler dergi yazarlarına yönelen düşmanlığı pekiştirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası beliren yeni uluslararası koşulların ve Türkiye'nin iç dinamiklerinin etkisiyle tek parti yönetimi, çok partili siyasal hayata geçiş yönünde adımlar atmıştı. Bu sürecin önemli gelişmelerinden biri iktidar eliyle Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde gerçekleştirilen tasfiye idi. 1933 Üniversite Reformu'nda ana saik Darülfünun'un Türk Devrimine ilgisiz kalması iken, 1948 tasfiyesinde *Adımlar* (ve *Yurt ve Dünya*) dergisinde yazan DTCF'nin bazı hocaları, demokrasi dönemi için fazla ve tehlikeli addedilmiştir. Böylece bilimi esas alan, benimsedikleri Türk Devrimi'ni bilimsel çalışmalarla ikmal etme yolundaki aydınlar, Türk bilim camiasının dışına atılmışlardır. Turancıları aklayan mahkeme kararlarını kabul eden iktidar, DTCF'li hocalar söz konusu olduğunda, kararları kabullenmeyip kadroları lağvetme yoluna gitmiştir.

Başka bir açıdan bakıldığında; siyasal iktidar, 1945 sonrasında savaşın galibi Batılı ülkeler ile bütünleşmek için çabaladığı bir dönemde, Batı'nın fikrî birikimi/gelişimi ile sürekli ilişkiyi temel ilke edinmiş aydınları ülkelerini terk etmek zorunda bırakmıştır. Bu, hukuk tanımayarak kişisel dramlara sebebiyet vermek, toplumbilimlerin gelişimini/ kurumsal sürekliliğini sekteye uğratmak ve bilimin, toplumsal ilerleme yolundaki katkılarından genç Cumhuriyeti mahrum bırakmak anlamına gelmiştir.

Kaynaklar

Kitaplar, Makaleler

ASLAN Selda (2023) Çınaraltı Dergisinde Türkçülük Anlayışı, *Düşünce Dünyasında Türkçü*, Yıl 14, Sayı 64, Nisan, s.107-130.

ASLITÜRK Ersin - CHERRY Frances (2007) Mesleki ve Siyasal Yaşamı İçinde Muzaffer Şerif, *Muzaffer Şerife Armağan*, Der. Sertan BATUR - Ersin ASLITÜRK, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 137-145.

- ATABAY Mithat (2005) *II. Dünya Savaşı Sırasında Türkiye’de Milliyetçilik Akımları*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- ÇAĞLAYAN Saniye (2014) Muzaffer Şerif’in Hayatı ve Eserleri, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Şubat, s. 153-159.
- ÇETİK Mete (1998) *Üniversitede Cadı Kazanı 1948 DTCF Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratav’ın Müdafası*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- (2007) Muzaffer Şerif Karanlık Odada: Türkiye Yılları, *Muzaffer Şerif’e Armağan*, Derleyenler: Sertan Batur, Ersin Aslıtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 23-54.
- ÇIKAR Mustafa (1997) *Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- DEVELİ Tevfik Orkun (2014) Tanrıdağ Dergisinin Değişen Yüzü (1942 ve 1950-1951), *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, Mart, s. 43-76.
- DİNÇER Hasan (2008) II. Dünya Savaş Yıllarında Türkiye’de Bir Dergi: Yurt ve Dünya, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 42, Kasım, s. 193-230.
- (2023) Türkçü Bir Derginin Tarih Anlayışı Bozkurt (1939-1942), *History Studies*, Sayı 15/ *Cumhuriyetin 100. Yılı Özel Sayısı*, Ekim, s. 81-99.
- ERCAN Eren Ekin (2021) Erken Cumhuriyet Döneminde Hümanizma Kavrayışları I: Adımlar Dergisi Hümanizma Anketi, *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İnif E-Dergi)*, Cilt 6, Sayı 1, s. 163-179.
- (2021) Erken Cumhuriyet Döneminde Hümanizma Kavrayışları II: Adımlar Dergisi Hümanizma Anketinin Sonlandırılması, *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İnif E-Dergi)*, Cilt 6, Sayı 2, s. 158-174.
- GEVREK Meltem Ağduk (1998) Yurt ve Dünya/1941-1944 1940’ların Solunun Ankara Çevresi, *Toplum ve Bilim*, Sayı 78, Güz, s. 255-272.
- HACİBRAHİMOĞLU Işıl Çakan (2012) *Cumhuriyet ve Hümanizma Algısı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- İLHAN Attila (2008) *Hangi Atatürk*, 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- (1996) *Hangi Sol*, 4. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara.

- KARATAŞ Murat (2019) II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkçü Dergiciliğin Bir Örneği Olarak Gök-Börü Dergisi, *Journal of Universal History Studies*, Cilt 2, Sayı 1, s. 134-153.
- KARPAT Kemal (1967) *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul Matbaası, İstanbul.
- KASAPOĞLU Aytül (2011) Bir Halk Sosyolojisi Örneği Olarak Adımlar Dergisinin Semiyotik İncelemesi, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, Bahar, s. 134-191.
- KAYALI Kurtuluş (1994) *Türk Düşünce Dünyası I*, Ayyıldız Yayınları, Ankara.
- KOÇAK Cemil (1996) *Türkiye’de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KOÇLAR Bekir (2013) Türk Milliyetçiliği Düşüncesini Tanımlama ve Temellendirme Çalışmalarına Bir Örnek: Ergenekon Dergisi, *History Studies*, Volume 5, Issue 2, A Tribute to Prof. Dr. Halil İnalçık, March, s. 263-286.
- KÜÇÜK Yalçın (1983) Cumhuriyet Döneminde Aydınlar ve Dergileri, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 138-144.
- MUMCU Uğur (1993) *40’ların Cadı Kazanı*, 7. Basım, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- ORAN Baskın (1969) İç ve Dış Politika İlişkisi Açısından İkinci Dünya Savaşında Türkiye’de Siyasal Hayat ve Sağ-Sol Akımlar, *A.Ü. SBF Dergisi*, 23 (3), s. 227-275.
- ÖZDOĞAN Günay Göksu (1996) Türk Ulusçuluğunda İrkçi Temalar: 1930 ve 40’ların Türkçü Akımı, *Toplumsal Tarih*, Sayı 29, Mayıs, s. 19-24.
- SOĞUKÖMEROĞLULLARI Mehmet (2014) Fethi Tevetoğlu, *Düşünce Dünyasında Türkçü*, Cilt 5, Sayı 30, s. 97-130.
- TOPRAK Zafer (1984) Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı, *Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849-1984)*, Gelişim Yayınları, İstanbul, s. 13-54.
- ÜLKEN Hilmi Ziya (1992) *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 3. Baskı, Ülken Yayınları, İstanbul.
- YURDAL İlkey (2022) Kültür Otarşisi Kavramı Üzerinden Adımlar Dergisinde Yürütülen Faşizm Tartışmaları, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Cilt 20, Sayı 79, Yaz, s. 38-63.

Sürekli Yayınlar

(1943) *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs.

(1943) Cumhuriyet İnkılabımızın Tarihi Manası, *Adımlar*, Yıl: 1, Sayı 7, İkinci Teşrin.

(1943) Memleketimizde Hümanizma Yazıları, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 8, İlk Kânun

AĞIRNASLI Niyazi (1943) Millet Sevgisi, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs.

ATAÇ Nurullah (1943) Hümanizma Anketi, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 3, Temmuz.

-----, (1943) Hümanizma Anketi, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 4, Ağustos.

BAŞOĞLU Muzaffer Şerif (1943) Ayın İçinden, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs.-
BQ-

----- (1943) Garp Hayranlığı ve Kültür Otarşisi, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 3, Temmuz.

----- (1943) Yayınlar, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 5, Eylül.

----- (1943) İlimde Gelişmemizin Reel Şartları, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 6, Birinci Teşrin.

----- (1943) Hümanizma Görüşümüz, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 8, İlk Kânun.

----- (1944) Seçkin Adam Düşkünlüğü ve Faşizm, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 9, İkinci Kanun.

----- (1944) İleri Fikir Geri Fikir Münakaşası, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 9, İkinci Kanun.

----- (1944) Fikir Mesullüğü ve Zorba Zihniyeti, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 11, Mart.

BAŞTIMAR Zeki (1943) Büyük Türk Hümanisti Tevfik Fikret, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 8, İlk Kânun.

BORAN Behice Sadık (1943) İlim ve Cemiyet, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs.

----- (1943) Ayın İçinden: Hayranlığın Kötüsü, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 1, Mayıs.

----- (1943) Sanat Sanat İçindir Sanat Cemiyet İçindir Dolambacı, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 2, Haziran.

----- (1943) Yayınlar, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 3, Temmuz.

----- (1943) Hangi Manada Millî İlim, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 5, Eylül.

- (1943) Sanatın Sosyal Şartları ve Roman, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 6, Birinci Teşrin.
- (1943) Hümanizmanın Sosyal Şartları, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 8, İlk Kânun.
- (1944) Sanatta Konu Meselesi, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 11, Mart.
- (1944) Kalp Fikir Gerçek Fikir, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 12, Nisan.
- BOZOK Hüsametdin (1944) Yayınlar: Gelenekçiler mi Haklı?, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 11, Mart.
- BURİAN Orhan (1943) Hümanizma Anketi, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 3, Temmuz.
- LACOMBE Oliver (1943) Hümanizma Anketi, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 3, Temmuz.
- MENEMENCİOĞLU Nermin (1943) Milliyetçilik ve İnsaniyetçilik, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 2, Haziran.
- (1944) Yayınlar, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 12, Nisan.
- OYKUT Ziya (1943) Hümanizma, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 5, Eylül.
- RIHDE George (1943) Hümanizma Anketi, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 4, Ağustos.
- RUBEN Walter (1943) Hümanizma ve İnsanlık, *Adımlar*, Yıl 1, Sayı 8, İlk Kânun.

İnternet Kaynakları

- ATILGAN Gökhan (2022) Behice Boran (1910-1987), *Atatürk Ansiklopedisi*, [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1002/Behice_Boran_\(1910-1987\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1002/Behice_Boran_(1910-1987)) (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2025)